

Az anyanyelv erejével Gál Sándor:
Egybegyűjtött művei V.
Írás és irodalom
AB-ART, Pozsony, 2005.

Az 1937-ben született Gál Sándor a szlovákiai magyar irodalom egyik legjelentősebb és talán legsokoldalúbb alakja. A születési év itt érdekes módon némileg a sokműfajúság (vers, elbeszélés, regény, szociográfia, dráma, kritika, esszé, újságcikk) magyarázatául is szolgál. Neki a világháború, a jogfosztottság, a kommunizmus, a paraszti életforma felbomlasztása, az első generációs értelmiségi lét mind személyesen átélt tapasztalata. De nem csupán a különböző élethelyzetek feldolgozása kívánhatta meg a változatos formákat, hanem az átéltekből leszűrt felismerés is: „kikerülhetetlen a közösségi felelősség”. A közösségi felelősség pedig, különösen kisebbségi körülmények között, a folyamatosság fenntartásában lel feladatára (Fábry Zoltán példája, mint annyi mindenben, ennek belátásában is meghatározó jelentőségű Gál számára): „1950-től nekünk újra mindent az alapoktól kellett fölépítenünk (...) egyfajta folyamatosságot próbáltam tovább építeni. Hiányérzetem volt, miért nincs nekünk az, amink egyszer már volt, s miért nincs az, ami másutt lehet (...) most sem arról beszélek, hogy az én érdemem a folytonosság megteremtése. Inkább egyfajta kényszerhelyzetről beszélnék: ami nem volt, azt valakinek meg kellett csinálni. Fábryval szólva: a szükségből erényt kellett kovácsolni (...) S ezért gyengébb írásaimat is vállalom. Helyük és szerepük van.” (Az utóbbi kijelentést magyarázza az az eszme-futtatás, mely szerint egy nép „kollektív gondolköre” nem csak a remekművekben nyilvánul meg: „ha a mai írók közül (...) valakitől három-négy verset, vagy két-három novellát nem lehet kikerülni (...) az már óriási eredmény. De azért a többit is meg kellett csinálni, hogy a jéghegynek legyen csúcsa.”

Sokszor szorosán alkalomhoz kötődnek az *Írás és irodalomban* összegyűjtött színházi és könyvkritikák, elmélkedések és emlékezések, dokumentumközlések és naplójegyzetek, akár csak a szerzővel készült interjúk. Egy kötetbe rendezésüket az indokolja, hogy mind a címben kiemelt témákat járja körül. Az alkalmiságot gyakran megkísértő hervadékonyságtól pedig egyéni és közösségi sors egymásravezetésének állandó érzékeltetése óvja meg az írások többségét. A személyesből kibontakozik a felföldi magyarság történelme, kultúrája, közérzete. Bár miről is szóljon a szerző, az magához húzza az élet egész fonadékát. Stílusának és észjárásának ebben áll a magától értetődő természetesség hatását keltő varázsa. Ugyanakkor sajátos feszültséget hoz létre a gondolatiság és az

érzület ellentétes irányultsága. Az előbbi gyakran esetlegesnek és eklektikusnak tűnik, a szerző többnyire kedvetlenül és rosszat sejtve áll szemben a modern világ jelenségeivel. Az ezredvégtől különösen fölerősödik a borúlátás, visszatérő téma lesz az emberiség biológiai kimerülése és szükségszerű pusztulása. Mindezen azonban át sugárzik a gyermekkor emlékéből és az egykori falusi közösség megtapasztalásából felfénylő teljesség látomása, amely azt sugallja, hogy lehetséges a szép élet, a megtartó hagyomány, az értelmes cselekvés.

A jó élet látomása nem istentagadó, de szigorúan evi-lági: „pogánnyá keményített a huszadik század”. Gál szerint így is szerves egésszé állhatnak össze a jelenségek. Épp ez a szerves egész, ez az összefüggő fonadék az, amire, illetve amelynek hiányára figyel a szerző az egyes jelenségek értelmezésekor. Ezen a ponton találkoznak a látszólag oly szerteágazó fejtegetések. Az egymásba szövődő kapcsolódások gazdagsága révén válhat erőssé a közösség éppúgy, mint a természet, a nyelv, a költészet, a kultúra, vagy a tudat harmóniáját meghatározó „belső tér”. A közösségi megmaradás és kibontakozás elsősorban a kisebbségi lét és a modernitással végbe-menő életformaváltás kapcsán visszatérő téma. A természet mint a derű talán egyetlen tartós biztosítéka tűnik föl a naplójegyzetekben, de a természetélmény hiteles megelevenítését – és egyben a kisebbségi irodalom újabb területfoglalását – méltányolja a szerző Gyimesi György vadástörténeteiben is. A vers „anyanyelvünk ünnepe”, működő egységet, világot hoz létre. A nyelv ereje is a dolgok összebékítésében van: „Szólni kéne a nyelv csodáiról, neveink, szavaink szépségéről, amelyek úgy szelídítik egymáshoz a képeket, metaforákat, ahogy a szél nyáridőben a fák koronáját”. Ezért „anyanyelvünk erejével minden szellemi érték birtokba vehető és továbbadható (...) benne és általa megújulhatunk és föl-emelkedhetünk”. A létezés eleven fonadékába helyezkedve élhető meg az ünnep, „a csend, s a csend mögötti végtelen, amely feltehetően befelé tágul”, valamint az emberi méltóság: „kell, hogy megtanuljunk Fábry Zoltántól a legnehezebbet: méltóságunk megőrzését (...) úgy, hogy ne alacsonyodjunk le soha senki előtt, s úgy, hogy senkit se alacsonyítsunk le emberségében”.

A nagy összefüggések feltárása mellett, mint a kötetben közölt emlékezések és dokumentumok egy része is bizonyítja, az aprómunkára szintén volt gondja az írónak, jelentős szerepet játszott például a nemzetiségi kultúra intézményeinek kiépítésében. Gyakran csekélységnek látszhatnak ezek a dolgok, de a pusztulás közegeiben „ami több a semminél, abba már érdemes belekapaszkodni”.

Hiszen ritkák az ünnepek. Gál szerint „nyelvet sorvasztó időben” élünk (nemzedéke feladatát, „irodalmunk szük-

séges egységének új alapvetését” épp ezért egy helyen „második nyelvújítás”-ként határozza meg). A banalitás, a semlegesség, az öntudat feladása mindennapos. A banalitás a saját közegből való kiszakadás kísérője. A semlegességről megvilágító erejű sorok szólnak: „A semleges ember – embertelen ember. A semleges embernek nincs felelősségtudata. A tudatosan semleges ember megalkuvó ember, s emberségét önmaga előtt is elveszítette. Az egyén semlegessége: Pilátus-szerep – én nem ölök, de nem is akadályozom meg az ölést. A semlegesség nem elv, és út sem lehet.” Az öntudat hiányát Gál kisebbségi keretekben fogalmazza meg, de nem csak arra érvényesen: „Elhittették s elhítetik ma is a magyar iskolákban a magyar gyermekekkel, hogy nekik sem saját nemzeti karakterük, de még csak saját nyelvük sincsen – mindent átvettek. (...) Ma se történelmi, se nyelvi, se nemzeti tudata nincs a háború után született nemzedéknek. Nem érzi, nem érti a ’valahová-tartozás’ fontosságát, erejét, szükségét. Csoda hát, ha gyerekeiket nem adják magyar iskolába?”

A szerző úgy látja, hogy nem a harmónia megléte, hanem a hiánya, a kétségbeesés ösztönöz alkotásra: „ha a teremtés-kényszer legmélyebb rétegeit bontom fel, akkor a kétségbeesést látom a legelemibb erőnek”. A szlovákiai magyar viszonyok közt szabályba is foglalható ennek az erőnek az útja: „Az indulásnál elemi erővel van jelen az útra bocsátó közösség, a szülői táj; ezt követi a tőle való elszakadás (a város, városiasodás, a világirodalom különböző irányzatai felé való tájékozódás stb.), majd megindul egy belső folyamat: a visszatérés azokhoz az értékekhez-élményekhez, amelyek az otthon egyszeri valóságából fakadtak. Tapasztalataim szerint ez egy új, magasabb költői minőséget jelent (...) mindez szinte képletszerűen leírható. Van tehát elsőnek az otthon (tézis), ezt követi a nagyvilág (antitézis), s végül a világotthon (szintézis)”

Sturm László

**Vásárolja kedvezménnyel a Magyar Napló
Kiadó könyveit szerkesztőségünkben!**

Nyári akciónk:
3499 Ft helyett
2499 Ft-ért

**Az év műfordításai 2006
(Hamletgép)**

Szerk.: Turezi István
A/4, keménytáblás, 360 oldal

Az év műfordításai a közelmúlt és a kortárs világirodalom legismertebb alkotóinak életművéből

nyújt színvonalas izellőt a legjobb magyar műfordítók tolmácsolásában.

Az akció a készlet erejéig, illetve 2006. augusztus 31-ig tart.

**Helyreálló
(világ)rend** Konczek József:
A tájjal maradtam
Hétkrajcár Kiadó,
Bp., 2006.

A mögöttünk hagyott évtizedekben fogalommá vált a kilencek költőcsoport neve. Hírnevük részben politikai okokra vezethető vissza, noha általában tartózkodtak a politikától. Költői hitvallásuk, fellépésük azért nem tetszett a hatalomnak, mert nyíltan hangoztatták, hogy nem hajlandók a politikát szolgálni: „*Nem iszunk csatákra csendülő pohárból, / csak tiszta forrásból, / csak tiszta forrásból*”, ahogy Utassy József írta. A hatvanas évek vége felé Csoóri Sándor és még egy-két költő mellett a kilencek szólaltatták meg nemzedékünknek azt az életérzését, amelyet a budapesti ősz és a prágai tavasz emléke táplált bennünk.

Konczek József költészete is jó példa arra, hogy a kilencek mennyire nem akartak közel menni a politikához. De érzelmi és morális alapon, a hagyományok, az anyanyelv tudatos ápolásával – társaihoz hasonlóan – ő is következetesen képviseli a demokratikusan felfogott közösséget. *A tájjal maradtam* kötet cím jelzi: az otthon, a szülőhaza, a nevelgető táj s az emberi sokaság szeretete kapcsolja hazájához, amelyet szélében-hosszában magáénak vallhat, nemcsak szorosabban vett szülőföldjéhez, Szokolóhoz és Magyarnándorhoz, hanem Tapolcához, Miskolcra, Szombathelyre, Budapestre és Pomázra is. Nemcsak a térben, hanem a művelődéstörténeti időben is nagy a kiterjedés: az *Ó-magyar Mária-siralomtól* József Attila, Radnóti Miklós, vagy Juhász Ferenc és a nemzedéktársak költészetéig. De bármily szépen cseng a haza szó, rá is érvényes a villoni paradoxon: *Befogad és kiteszi a világot*.

Jelez hiszen magányosságot is *A tájjal maradtam* kötet cím. A költőnek minden oka megvan erre: társaiénál is nehezebben alakult eddigi pályája. A kilencek hűséges kritikusa, Vasy Géza állapította meg róla, „az irodalmi élet mostohagyerekéről”, hogy életművének nincs meg az a természetes íve és tagoltsága, amelyet az első, csoportos, majd egyéni bemutatkozással kezdve, többé-kevésbé szabályos időközönként betakarított verseskönyveknek kellett volna kialakítaniuk az évek, évtizedek során. Ennek oka, hogy verseit sokáig nem adták ki, és egy időre mintha meg is felejtkeztek volna róla – pedig időközben egy kitűnő kisregényt is letett az asztalra. Szerb Antal írja az irodalmi „triászokról”, hogy a hármakból egy rendszerint lemarad. Még nagyobb a kockázat, ha kilencek alkotnak szövetséget. Ám a hivatástudat minden akadályt legyőzhet. Láttunk már példát a hosszas késleltetésre s a késve is elkövetkező kibontakozásra. Fokozza reményünket, hogy Konczek a kedvezőtlen fo-